

КУЛТ-УРА

Квазистандарди

Златко ТЕОДОСИЕВСКИ

Мојот текст во минатиот „Форум“ во оригиналот имаше наслов „Култ-ура од неколку метри“. Редакцијата на „Дневник“ изгледа не го бендисала мојот оригинален наслов, па поимот култ-ура го беше заменила со „споменик“, така што текстот се појави со наслов „Споменик од неколку метри“.

Како и да е, денес испаѓа дека оваа измена во насловот била одлична замисла, зашто низ сите весници („Дневник“, „Утрински весник“...) „надлежните“ почнаа да коментираат и да „објаснуваат“ дека всушност и не станува збор за споменик туку САМО за спомен-обележје на Мајка Тереза. Демек, имаат и тие кец во ракавот, зашто разликите меѓу едното и другото (би требало да) се - големи, мислејќи веројатно дека со тоа го одбегнуваат и Законот за споменично обележување настани и личности и Програмата за споменично обележување настани и личности! И бидејќи веќе на големо се говори и се „објаснува“ нешто што не се познава, ред е да појасниме.

Законот за споменично обележување настани и личности навистина прави разлика меѓу споменик и спомен-обележје. Дава дури и дефиниции, па вели дека под спомен-обележје се подразбира споменбиста, спомен-плоча, спомен-чешма, итн. Па, нели за Мајка Тереза веќе има спомен-плоча (што ќе рече: спомен-обележје!)? Зошто тогаш - уште едно? Конечно, и за спомен-обележјата има конкретна процедура! Толку за кецот во ракавот.

Но, изгледа дека „надлежните“ навистина мислат дека живеат во град на тапоглавици или слепи луѓе што нема да видат дека споменикот ќе биде висок 2,5 метра + 1 метар постамент = 3,5 метри! И тоа сакаат да го шверцуваат како спомен-обележје? Па, ако ни се толкави спомен-обележјата, колкави (ќе) треба да бидат спомениците: 10, 15, 20... метри? Дури, немам против и да бидат толкави спомениците. Замислете го еден Самоил, во бронза, висок 15 метри, или Прличев, во мермер од 10 метри... итн. Но, имаат ли претстава „надлежните“ колку би чинел еден таков споменик? И кој ќе го плати? Не разбираат ли дека со вакво (квази) спомен-обележје од 3,5 метри воспоставуваат квазистандарди што самите веќе утре нема да можат да ги почитуваат?

Второто (квази) „објаснување“ од „надлежните“ што деновиве можеше да се чита во печатот: донаторите (читај: тие што плаќаат) определувале каде и како ќе ја „инвестираат“ својата донација! Машала!! На градот му треба, можеби, споменик на Самоил, Миладиновци... ама донаторот вели - не, тој намислил тоа да биде Мајка Тереза; на градот му треба концертна сала, ама донаторот вели - не, тој намислил да гради спортска сала... итн! Значи градот ќе расте и ќе се развива во согласност со замислите на донаторите, а не

„Надлежните“ на овој начин воведуваат и втор квазистандард: секој со пари=донација може во Скопје и во Македонија да изгради споменик - кому сака и каде сака!!! Не им се чини ли дека е тоа премногу опасно?

според своите планови и потреби? А што ако некој американски донатор, некогашен рокенрол-тип, а сега познат бизнисмен, намисли да „донира“ споменик на Елвис Пресли, блиску до овој на Мајка Тереза? И тоа ли ќе биде донација од скопски тип?

Оттука, „надлежните“ на овој начин воведуваат и втор квазистандард: секој со пари=донација може во Скопје и во Македонија да изгради споменик - кому сака и каде сака!!! Не им се чини ли дека е тоа премногу опасно? Конечно, зошто всушност кај нас беа донесени веќе споменатиот закон и веќе споменатата програма?

Во изминатите 50 години низ Македонија беа изградени секакви споменици и спомен-обележја. Некои достоини на личноста или настанот, достоини и на називот јавен споменик, но има и... секакви други! И овие другиве се во значително поголем број. А се граделе токму на култ-урен начин. Важно било на ура да се одбележи со споменик култ-от кон личноста, кон настанот... И „никнувало“ сè и сешто!

А се решавало слично како и во сегашниов скопски случај, решавале некои „надлежни“ - некои од општинските собранија, комбинирани со претставници од општинските комитети, па сојузите на борците... итн. И споменикот - никнал! А, вообичаено, можело да се претпостави кој уметник ќе го работи споменикот. Односно, поголем дел уметници си ги добивале спомениците во нивниот роден крај или според слични роднокрајни врски! (Освен ако во меѓувреме не се преселиле во Скопје, но врските долго и успешно функционираше!). Во струмичкиот крај - еден уметник; на трансферзалата Тетово - Гостивар - Охрид - еден уметник; Прилеп и прилепско - богоми два до три уметника... итн. Се разбира, и тоа време не било баш „диво време“ во секој поглед, зашто имало и доволен број исклучоци, особено за поголемите споменички зафати, кога се одело по еднаков, каков-таков, рел: конкурси (јавни или повикани), стручни комисији и слично. Така, впрочем, Македонија и доби неколку вредни јавни споменици. Односно, споменици што може да се наречат и - уметнички дела!

Конечно, нешто и за т.н. донатори. Тие очигледно даваат, и ќе даваат. Дај Боже да ги има што повеќе и да даваат за вистински нешта. Но, и во давањето има ред, а пред сè има - закон! Давањето не треба, не може да биде послито од кој и да е закон, зашто тогаш се трансформира во нешто сосема друго. И тогаш веќе ниту донаторот не е - донатор! Ако пак донаторот, по силата на нештата, не знае што и како треба да направи, може барем да праша. Секогаш ќе му биде кажано!

(Авторот е историчар на уметноста)